

Hito Steyerl

Can the Subaltern speak German?
Postkolonijalna kritika

(05_2002)

U raspravi o kulturnoj globalizaciji velikim dijelom je riječ i o takozvanoj postkolonijalnoj teoriji. Što treba shvatiti pod tim? Prema Ruth Frankenberg i Lata Mani (1993, str. 292), postkolonijalnost označuje specifični „conuncture“ društvenih silnica, kao i konkretizaciju politike na lokalne prilike. Geopolitičke razlike u moći vrše snažan utjecaj na te društvene odnose. One utječu na nastanak sasvim određenih vrsta subjektivnosti i time na umjetničku proizvodnju kao i na obrazovanje estetskih i kognitivnih kategorija njezine recepcije. Kako globalni odnosi moći danas posvuda po svijetu strukturiraju životne uvjete, mjesto na kojem, prema Frankenberg/Mani definiciji, postkolonijalni odnosi moći djeluju, također je ubikvitarno. Ono ne leži izvan društvene prakse ili s onu stranu granica zapadnih društava, nego se reproducira u njima kao društveni odnos istodobnog uključivanja i isključivanja.

U njemačkoj recepciji takvih teza, teorijske ideje i umjetnička djela nastala iz lokalnih pripovijesti migracije i minorizacije uopće se ne uzimaju u obzir. Umjesto toga, recipiraju se gotovo isključivo američke postavke. I obrnuto, migranti i pripadnici manjina javljaju se u tim tekstovima pretežito kao nijemi i nemoćni likovi, kao što je slučaj na primjer u Homi Bhabhinom utjecajnom eseju *Dissemi-Nation*. (Bhabha 1997, str. 186 i dalje) Ondje je, u referenci na Johna Bergera, turski gastarbeiter u Njemačkoj opisan kao „nijemi automat koji radi“ odnosno kao „prisutnost bez jezika“. Tako se stvara slika bespomoćne subalternosti koja obilježuje ne samo pogled na migrante i manjine, nego i na sve njihove iskaze. Druga predrasuda o postkolonijalnoj teoriji glasi, da je ona u njemačkom kontekstu ionako samo ograničeno relevantna, jer njemačke kolonije jedva da su spomena vrijedne, a ni nacionalsocijalistička politika diskriminacije se ne može usporediti s problematikom autentične kolonijalne vladavine. (Bronfen/Marius 1997, str. 8) Tako se kao jedina mogućnost adaptacije nudi istraživanje „učinaka masovne migracija ljudi i globalne cirkulacije znakova, roba i informacija.“ (isto) Ono na što se pritom misli, nije primjerice paradoksalna okolnost, da znakovi, roba i osobe relativno neometano cirkuliraju od Sjevera prema Jugu, ali ne i obrnuto. Pod „učincima globalne masovne migracije“ također nije mišljena permanentna neokolonijalna nejednakost koja se reproducira i unutar zapadnih društava u obliku neravnopravnosti migranata i manjina. Ono pak što se pod spomenutim učincima misli, banalnosti su kao na primjer okolnost „da ja kao Južnonjemica mogu posjetiti klub u Zürichu gdje mogu čuti kao neki čovjek crne boje kože sa svojom prijateljicom govori švicarski.“ (str. 6 i dalje) Ti i slični doživljaji navode autore na to da postkolonijalne odnose moći opišu kao neku vrstu disca u kojem se pored „DJ-kulture“ nudi i „Fusion Cooking“. To onda potvrđuje „produktivnost unutarnjih razlika.“ (str. 3)

Već jedno od najranijih umjetničkih svjedočanstava prisutnosti Afrikanaca u Njemačkoj nipošto ne upućuje na harmonične kulturne kontakte. Slika Albrechta Dürera „Afrikanac u Augsburgu“ (1508) očigledno prikazuje roba nekog tamošnjeg trgovačkog društva. Već u prvoj fazi kolonizacije latinske Amerike i Azije njemačka trgovačka društva kao Tucher na primjer pružile su najveću financijsku podršku podjarmljivanju, pljačkanju i djelomičnom iskorjenjivanju domorodačkog stanovništva. Afrikanac nije slučajno dospio u Augsburg, nego je onamo došao u okviru jedne tada globalizirajuće internacionalne trgovine robljem koja je obuhvaćala više kontinenta. I u tome su njemačke trgovačke kuće u znatnoj mjeri sudjelovale. Tako je primjerice prvi Asiento, jedna vrsta licence za stjecanje robova, 1526. dodijeljena Nijemcima Eyngeru i Sayeru (Kloes 1985, str. 84). Značajan njemački prilog povijesti kolonizacije može poricati samo onaj tko u potpunosti zanemaruje takve ekonomske i političke sveze.

Kretanja migranata danas su također tek u manjoj mjeri inspirirana njihovom slobodnom voljom i odvijaju se sve više u kontekstu globalizacije svjetskog tržišta. U skladu s tim autori kao Ha (Ha 2002.) naglašavaju ekonomske i političke razlike u moći koje strukturiraju postkolonijalnu situaciju i upozoravaju na kontinuitete u ekonomskoj funkciji došljaka i manjina koji služe kao neka vrsta „konjunkturane opruge“, industrijske rezervne armije odnosno kao radno roblje.

„Premda postoje važne razlike između putujućih, prisilnih i gostujućih radnika. koji se nipošto ne mogu uspoređivati ni izjednačavati, ipak se isplati potražiti dodirne točke među njima. Na taj način možemo razotkriti razlike kao i zajedničke elemente koji s jedne strane omogućuju iskaze o trajno djelatnim strukturama odnosno diskursima i praksama čije važenje premašuje epohe. (...) Osmotrimo li ishodišni temelj postkolonijalne migracije u Saveznoj Republici Njemačkoj, već na prvi pogled ćemo uočiti niz historijskih, diskurzivnih i funkcionalnih paralela između takozvanih putujućih, stranih i gostujućih radnika, paralela koje upućuju na nastavljanje rasističke kolonijalne prakse u Njemačkoj.“ (isto) Tko „šuti o kolonijalnoj prisutnosti“, piše Ha, bolje da ni ne počne govoriti o fenomenima kao što su „hibridnost“ ili postkolonijalizam.

Postkolonijalnost naime „prije svega nije nikakav kronološki pojam epohe koji označuje vrijeme nakon formalne političke neovisnosti o zapadnoj kolonijalnoj sili, nego politički motivirana kategorija koja služi za analizu povijesnih, političkih, kulturnih i diskurzivnih aspekata nedokinutog kolonijalnog diskursa“. (Ha 1999.) Ona prema tom shvaćanju obuhvaća „mjesto političkog lociranja. To mjesto je utkano u sjećanje i ostavštinu kolonijalne prošlosti i njegovih suvremenih oblika i načina djelovanja.“ (Gutierrez Rodriguez 2000.) Razlike između pojedinih lokalnih „conjunctures“ postkolonijalnosti moraju se dakle iznaći u lokalno specifičnoj analizi. To istraživanje također omogućuje razvoj analitičkih instrumenata koji razmatraju lokalnu povijesno političku pozadinu globalizacijskih fenomena etnizacije, konstitucije spola i klasnospecifične lokacije. Analiza postkolonijalne, feminističke i antirasističke kritike ovdje znači uzimanje u obzir geografskog i političkog konteksta u kojem je ona proizvedena i posredstvom koje je oblikovana.

To važi prije svega za kritičko razmatranje onih umjetničkih i teorijskih formi koje se u kontekstu postkolonijalne kritike uvijek iznova spominju kao njezin privilegirani medij, naime takozvana hibridna, miješana forma (Erel, 1999). Kako Umut Erel naglašava, mogućnosti diskursa hibridizacije ne podliježu samo analitičkim i strateškim ograničenjima. U okviru globalno dominantnog zapadnog kapitalizma koji se hrani lokalnim razlikama nastaju i hijerarhije različitih hibridnih kulturnih formi i žanrova. Posljedica toga je da se prije svega anglo američki oblici hibridnosti privilegiraju u odnosu na ostale i tumače kao univerzalni i jedino važeći primjeri kulturnog miješanja. U okviru uvjeta primjene globalne kulturne industrije oni se postvaruju, egzotiziraju i seksualiziraju te time depolitiziraju. I u toj hijerarhizaciji hibridnih kulturnih oblika u prvi plan se probija rangiranje koje privilegira proizvode ekonomski i vojno dominantnih zemalja kao što su Engleska ili SAD - dok se kulturna proizvodnja s globalnog Juga, kao arhaična, zaostala i time manje vrijedna, odbacuje. Hijerarhije internacionalne podjele rada neposredno se pretvaraju u kulturrasističke hijerarhije u području estetike. Tek rekontekstualizacija različitih formi može protumačiti to redukcionističko čitanje kao efekt diskurzivnih odnosa moći u kontekstu globalnokapitalističkih oblika potrošnje.

Suprotno tomu analiza različitih umjetničkih i teorijskih formi u jednako tako različitim postkolonijalnim „conjunctures“ pokazuje globalnu međuovisnost (Shohat, Stam 2000, str. 28) različitih formi artikulacije širom svijeta. Za razliku od znanosti o kulturi koja je jendostrano usmjerena na kulturnu proizvodnju Sjevera, Ella Shohat i Robert Stam zagovaraju jednu, na teoriju svjetskog sistema (Wallerstein 1974, 1980) oslonjenu analizu djelovanja globalne nejednakosti na kulturnu i teorijsku artikulaciju - Nasuprot eurocentričnim ograničenjima oni favoriziraju istraživanje „multitemporalnih heterogenosti“ dakle analizu istodobnih prostorno vremenskih elemenata koji se međusobno preklapaju i koji utječu na produkciju socijalnih tekstova. Ta teza polazi od pretpostavke da strukturalna prerazvijenost i nerazvijenost ne utječu jedna na drugu samo na ekonomskom području, nego djeluju i na umjetničku artikulaciju.

To postaje očigledno posebice tada kada se istražuju ne samo postkolonijalni konteksti u globalnom Sjeverozapadu, nego kada se oni u čitavom svijetu dovedu u odnos s feminističkim artikulacijama. Tako se postkolonijalni konteksti u istočnoj Evropi razlikuju kako prema svojim formalnim artikulacijama, tako i prema, u njima manifestiranim, mnogostrukim logikama dominacije u odnosu na kolonijalizam, patrijarhalno organizirani nacionalizam, militarizaciju i neokolonijalizam. (Gržinić 2000, Papić 1999)

Ono što se pri razvrstavanju različitih kulturnih i teorijskih produkcija u različitim postkolonijalnim kontekstima mora uzeti u obzir, jesu lokalno specifični uvjeti tih produkcija. I postkolonijalne miješane kulturne forme Sjevera upletene su u načine proizvodnje globalnog kapitalizma i reproduciraju tako postojeće razlike u moći u kontekstu međunarodne podjele rada. Socijalna nejednakost kodira se kao kulturna razlika ili čak kao kulturni nedostatak i na taj se način čini nevidljivom. Ta stalna reprodukcija kulturalizirane nejednakosti tvori globalnokapitalistički zakon „neravnomjernog razvitka“. Time eurocentrične hijerarhizacije različitih postkolonijalnih konteksta reproduciraju kulturrasističke mehanizme isključivanja koji sa svoje strane iznova predstavljaju fundamentalni strukturalni element globalno kapitalističkih oblika potrošnje i/ili iskorištavanja.

U odnosu na kontekstualizaciju različitih postkolonijalnih artikulacija u okviru njihove globalne međuovisnosti možemo se tako parafrazirajući jednu izreku Gayatri Spivak priupitati „What sort of coding has produced this text?“ (Spivak 1990, str. 19) Njezin interes se usmjerava na to, koji specifični odnosi moći omogućuju nekom individuumu da se opiše i objasni u jednoj određenoj logici. (Gutierrez Rodriguez 2001)

U tom smislu moramo u odnosu na prijenos postkolonijalnih postavki u njemački kontekst ne samo zapitati se Spivakinim riječima: „Can the subaltern speak?“, odnosno „Can the subaltern speak German?“ Pitanje, naprotiv, mora glasiti: But even if he or she has been talking on for centuries - why didn't anybody listen?

Prijevod: Boris Buden

Bibliografija:

Homi K. Bhabha (1997): "DissemiNation: Zeit, Narrative und die Ränder der modernen Nation". U: Elisabeth Bronfen/Benjamin Marius (1997): Hybride Kulturen. Tübingen: Stauffenburg Verlag. Str. 149-194.

Elisabeth Bronfen/Benjamin Marius (Izd.) (1997): Hybride Kulturen. Tübingen: Stauffenburg Verlag.

Umut Erel (1999): "Grenzüberschreitungen und kulturelle Mischformen als antirassistischer Widerstand?" U: Cathy Gelbin/ Kader Konuk/ Peggy Piesche (Izd.): Aufbrüche. Kulturelle Produktionen von Migrantinnen, Schwarzen und jüdischen Frauen in Deutschland. Königstein.

Ruth Frankenberg / L. Mani (1993): "Crosscurrents, Crosstalk: Race, 'Postcoloniality' and the Politics of Location". U: Cultural Studies 7.2, str. 292-310.

Encarnación Gutiérrez Rodríguez (1999): Intellektuelle Migrantinnen - Subjektivitäten im Zeitalter von Globalisierung. Eine postkoloniale dekonstruktive Analyse von Biographien im Spannungsverhältnis von Ethnisierung und Vergeschlechtlichung. Opladen.

(2001): "Fallstricke des Feminismus. Das Denken 'kritischer Differenzen' ohne geopolitische Kontextualisierung. Einige Überlegungen zur Rezeption antirassistischer und postkolonialer Kritik" U: polylog. Zeitschrift für interkulturelles Philosophieren 4 (1999), str. 13-24.

Marina Gržinić (2000): "Spectralisation of Europe". U: Timothy Druckrey (Izd.): The Net_Condition: Art and Global Media. Boston, Karlsruhe.

Kien Nghi Ha (1999): Ethnizität und Migration. Opladen.

(2002): Postkoloniale Migration, Rassismus und die Frage der Hybridität u.v.M.

Erhard Kloes (1985): Die Herren der Welt, Köln.

Žarana Papić (1999): "Women in Serbia: Post-Communism, War and Nationalist Mutations". U: Sabrina P. Ramet (Izd.): Gender politics in the Western Balkans. Providence.

Ella Shohat, Robert Stam (2000): "Narrativizing Visual Culture - towards a polycentric aesthetics". U: Nicholas Mizeoff (Izd.): The Visual Culture Reader. London, New York.

Gayatri Chakravorty Spivak (1988): "Can the Subaltern Speak?" U: C. Nelson / L. Grossberg (Hg.): Marxism and the Interpretation of Culture. Chicago.

Immanuel Wallerstein (1974): The Modern World-System, I: Capitalist Agriculture and the Origins of European World-Economy in the Sixteenth Century. New York & London: Academic Press, 1974.